

**ИСПИТНА
ПРОГРАМА**

ДРЖАВЕН ИСПИТЕН ЦЕНТАР

**МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК
И ЛИТЕРАТУРА**

ДРЖАВНА МАТУРА

**ГИМНАЗИСКО ОБРАЗОВАНИЕ
СРЕДНО СТРУЧНО ОБРАЗОВАНИЕ**

Скопје, 2010

ДРЖАВЕН ИСПИТЕН ЦЕНТАР

ИСПИТНА ПРОГРАМА

**МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК
И ЛИТЕРАТУРА**

ДРЖАВНА МАТУРА
ВО ГИМНАЗИСКО
И ВО СРЕДНО СТРУЧНО ОБРАЗОВАНИЕ

Испитната програма по **македонски јазик и литература** за државна матура во гимназиското и во средното стручно образование е донесена со решение на министерот за образование и наука бр. 07-98/1 од 29.01.2010 година.

1. ВОВЕД

Македонски јазик и литература е предмет во средното гимназиско и стручно образование кој се изучува во сите четири наставни години. Основната задача на овој наставен предмет е да ги оспособи учениците за писмена и усна комуникација и правилна употреба на стандардниот јазик. Учениците преку овој предмет се оспособуваат и за аналитичко и критичко читање и коментирање на литературните дела.

Според Концепцијата за матура и за завршен испити, основна цел на матурскиот испит по македонски јазик и литература е:

- подигање на квалитетот на средното образование;
- следење и контрола на реализацијата на наставните програми по македонски јазик и литература (засновани на образовни стандарди на државно ниво);
- стекнување на диплома за завршено средно образование (заокружување на образованието со испит);
- селекција за универзитетското образование (вертикална проодност);
- информирање на учениците, родителите и образовните институции за постигањата на учениците добиени преку валидни и веродостојни мерења.

Согласно Концепцијата, предметот македонски јазик и литература спаѓа во задолжителните предмети и е дел од државната матура.

Испитната програма се темели на наставните програми од сите четири години. Програмски подрачја во наставните програми се **ЈАЗИК** и **ЛИТЕРАТУРА** и постигањата на учениците ќе се проверат преку способностите **говорење, читање, книжевна анализа (примена и вреднување со литературно теоретски поими на познати и непознати дела) и пишување.....**

Намена, основа и содржина на испитната програма

Испитната програма е документ кој е наменет за учениците од јавното средно образование во Република Македонија. Основната намена на овој документ е да ги информира учениците за содржината и начинот на спроведувањето на матурскиот испит по македонски јазик и литература.

Испитната програма ги содржи следните компоненти:

- Цел на испитот
- Содржина на испитот
- Спецификација на подрачјата и способностите
- Конкретизација на целите
- Опис на испитот
- Критериуми на оценување

2. ОПШТА ЦЕЛ НА ИСПИТОТ

Матурскиот испит по предметот македонски јазик и литература ќе значи заокружување (завршна оценка) на знаењата и способностите што учениците треба да ги имаат на крајот од четиригодишниот образовен процес.

Главна цел на матурскиот испит по македонски јазик и литература за средното образование е да ги провери и утврди знаењата на учениците од подрачјата Јазик и Литература. Од подрачјето јазик ќе се проверат способностите за писмена и усна комуникација и правилната употреба на македонскиот стандарден јазик, додека од подрачјето Литература ќе се проверат способностите за аналитички и критички пристап на литературни дела, како и самостојно пишување на организиран текст од определена област.

За да го положи испитот ученикот треба:

- да ги употребува потребните знаења и способности по предметот македонски јазик и литература;
- самостојно да конципира и реализира усно и писмено изразување;
- да ги применува правописните и правоговорните правила на стандардниот македонски јазик;
- критички и креативно да интерпретира литературни дела;
- самостојно критички да чита познати и непознати текстови.

3. СОДРЖИНА НА ИСПИТОТ

3.1. ЈАЗИК

Цели:

- примена на јазичните норми на стандардниот јазик во писмена и усна комуникација.

Ученикот:

- да ги применува правописните и проговорните правила;
- самостојно и правилно да формулира исказ;
- да применува соодветен јазик и вокабулар во различни ситуации.

СОДРЖИНИ

1. НАУКА ЗА ЈАЗИКОТ - Видови писма - Национален - дијалектен - стандарден јазик
2. ИСТОРИСКИ РАЗВИТОК НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК - Почетоците на словенската писменост - Кирил и Методиј - Македонскиот јазик во семејството на јужнословенските јазици - Погледите за македонскиот јазик на Пејчиновиќ, Синаитски, Крчоски, Пулевски и Џинот - избор текстови; - Погледите на К. П. Мисирков за македонскиот јазик - „За македонските работи“; - Улогата на Б. Конески во кодификацијата на македонскиот литературен (стандарден) јазик.
3. ФОНЕТИКА И ФОНОЛОГИЈА - Гласовни промени. Едначење по звучност; елизија
4. АКЦЕНТ - Акцентот во македонскиот литературен (стандарден) јазик - Акцентски целисти.
5. ПРАВОПИС - Употреба на голема буква - Слеано и разделено пишување на зборовите - Делење на зборот на крајот од редот - Скратеници и скратување на зборовите - Интерпункција-правописни знаци - Интерпункциски знаци(.,; ? !: () -)

6. МОРФОЛОГИЈА И МОРФОСИНТАКСА <ul style="list-style-type: none">- Зборовни групи<ul style="list-style-type: none">• Од морфолошки, лексичко-семантички и синтаксички пристап)• Функцијата на зборовите во исказ
7.ЛЕКСИКОЛОГИЈА <ul style="list-style-type: none">- Основни типови лексички значења на зборовите
8.СИНТАКСА <ul style="list-style-type: none">- Реченица; (проста; сложена)<ul style="list-style-type: none">• Редот на дел-речениците во исказот
9. ФРАЗЕОЛОГИЈА <ul style="list-style-type: none">- Фразеологизми
10. СТИЛИСТИКА <ul style="list-style-type: none">- Функционално раслојување на јазикот - функционални стилови
11. ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈА <ul style="list-style-type: none">- Значењето на дијалектниот јазик во функција на стандардниот македонски јазик

3.2. ЛИТЕРАТУРА

Цели:

- примена на знаењата за белезите и претставниците од различни временски периоди на националната и светската литература
- самостојно критичко читање со разбирање на книжевните дела;
- критичко и креативно интерпретирање и коментирање литературни дела.

Ученикот:

- аналитичко - творечки и критички да пристапува кон литертурното дело;
- да го определи контекстот на литературното дело (простор, време, жанр);
- да препознава и употребува книжевно-теориски поими;
- самостојно да споредува и да вреднува литературни дела од националната и светската литература.

СОДРЖИНИ

1. НАУКА ЗА ЛИТЕРАТУРАТА - Поделба на науката за литературата	
2. ТЕОРИЈА НА ЛИТЕРАТУРАТА - Фолклор/ мит - Лирика - Народна литература - Драма (стих: проза) - Епика (стих: проза) - Лирика - Стилски изразни средства - Литературно-научни видови и публицистика	
3. МАКЕДОНСКА ЛИТЕРАТУРА - Средновековна литература - Климент Охридски - Црноризец Храбар	- „Панонските легенди“ - „Похвално слово“ - „О писменех“
- Јоаким Крчовски - Кирил Пејчиновиќ - Јордан Хаџи Константинов-Џинот	- „Слово заради завист“ - „Слово за празниците“ - „Труд ми е името“
- Димитрија Миладинов - Константин Миладинов - Григор Прличев - Војдан Поп Георгиев Чернодрински	- Собирачка дејност - Литературна дејност - „Сердарот“ - „Македонска крвава свадба“

<ul style="list-style-type: none"> - Васил Иљоски - Ристо Крле - Антон Панов - Кочо Рацин - Стале Попов - Славко Јаневски Ѓорѓи Абаџиев - Петре М. Андреевски - Живко Чинго - Блаже Конески - Аџо Шопов - Радован Павловски - Коле Чашуле - Горан Стефановски - Ташко Георгиевски - Гане Тодоровски - Матеја Матевски - Влада Урошевиќ 	<ul style="list-style-type: none"> - „Чорбаџи Теодос“ - „Парите се отепувачка“ - „Печалбари“ - „Бели мугри“ - „Крпен живот“ - „Улица“ „Пустина“ - „Пиреј“ - „Големата вода“ - Избор - Избор - Избор - „Црнила“ - „Диво месо“ - „Црно семе“ - Избор - Избор - Избор
<p>4. СВЕТСКА ЛИТЕРАТУРА</p> <ul style="list-style-type: none"> - Хомер - Данте Алигиери - Мигуел де Сервантес - Вилијам Шекспир - Молиер 	<ul style="list-style-type: none"> - „Гилгамеш“ - „Илијада“ (Разделба Хектор и Андромаха; Смртта на Хектор) - „Божествена комедија“ (Воведна песна) - „Дон Кихот“ - „Хамлет“ - „Тартиф“
<ul style="list-style-type: none"> - Џорџ Гордон Бајрон - Александар С. Пушкин 	<ul style="list-style-type: none"> - „Странствувањето на Чајлд Харолд“ - „Евгениј Онегин“
<ul style="list-style-type: none"> - Оноред де Балзак - Ф. М. Достоевски 	<ul style="list-style-type: none"> - „Чичко Горио“ - „Злосторство и казна“
<ul style="list-style-type: none"> - Едгар Алан По - Шарл Бодлер 	<ul style="list-style-type: none"> - „Гарванот“ - „Цвеќиња на злото“
<ul style="list-style-type: none"> - Албер Ками - Семјуел Бекет - А. П. Чехов 	<ul style="list-style-type: none"> - „Странец“ - „Чекајќи го Годо“ - „Избор раскази“

4. КОНКРЕТИЗАЦИЈА НА ЦЕЛИТЕ, ЗНАЕЊАТА И СПОСОБНОСТИТЕ ПО ПОДРАЧЈА

4. 1. ПИШУВАЊЕ

ЦЕЛИ	ТЕМИ - ПОЈАСНУВАЊЕ
1. Ученикот да состави синтаксички правилен текст.	Синтаксички неправилен текст да го стави во правилна форма.
2. Да оформи јазично правилен текст.	- Да изврши корекција на јазичните и интерпункциските грешки
3. Да пишува текстови со практична намена	Молба, писмо, пополнување формулар, оглас, соопштение, вест, пријава, биографија
4. Да пишува различни форми на писмено изразување на однапред дадена тема користејќи како извор различни информации.	Екологија, филм, музика, дрога, негативното влијание на медиумите, настани од секојдневниот живот
5. Да пишува коментар за прочитан текст на стандарден македонски јазик.	Од проза, поезија и драма
6. Да даде свое мислење за определен текст.	Публицистички текст
7. Да трансформира дијалектен текст во стандардна форма.	- да трансформира дијалектен текст

4.2 ЧИТАЊЕ

ЦЕЛИ	ТЕМИ - ПОЈАСНУВАЊЕ
1. Ученикот да го определи видот на текстот и да го анализира.	- Извлекува дадени факти , размислување, аргументи - Дава мислење за прифатливост на некој аргумент
2. Да ги одреди и спореди стиловите во текстови.	- одредува и споредува стилови: административен; публицистички; уметнички; научен и новинарски
3. Да го разликува значењето и функцијата на фразеолошкиот од друг вид исказ.	- Го разбира фразеолошкиот израз. Пример: - Кај нив има од пиле млеко (изобилство). - Не сум видел бел ден (имам грижи).
4. Да ги определи ликовите, личностите и главната мисла во текстот.	Ги анимира ликовите и личностите и мислите во даден текст.
5. Да ја определи врската на содржината со функцијата на текстот.	Ги открива и поврзува ликовите, проблемите и мотивите од текстот.
6. Да ја воочи разликата меѓу реалноста и фикцијата во даден текст.	Ги воочува, сфаќа и презентира разликите во текстот.
7. Да ја разбира улогата и значењето на текстот во минатото и денес.	Проценува колку текстот е актуелен денес според настанот, јазикот и стилот.

4.3 КНИЖЕВНА АНАЛИЗА

ЦЕЛИ	ТЕМИ - ПОЈАСНУВАЊЕ
1. Ученикот да ги применува основните одлики на определен литературен правец во дадено литературно дело.	Пример: одлики на романтизмот: култ кон минатото, љубов кон природата, бегане од стварноста и патување во далечини и непознати земји, светска тага.
2. Да ги анализира основните одлики на литературните правци во даден текст.	Текстови од: хуманизмот и ренесансата, романтизмот, класицизмот, реализмот, експресионизмот, симболизмот, егзистенцијализмот...
3. Да ги определи хронологијата на настаните и типовите нарација во литературно дело.	- Фабула, сиже, нарација (линеарно, паралелна и др.); - внатрешен монолог; дијалог
4. Да анализира познати и непознати текстови со употреба на поимите од теоријата на литературата.	- Стилски изразни средства - Литературни родови и видови
5. Да ја определи структурата и композицијата на литературно дело.	- Строфа, стих, сонет, чинови, сцени, поглавја и др.
6. Да го определи времето и местото на настанот/настаните во литературни дела..	- Настанот се случува во минатото, иднината, апсолутно време на реални и измислени места
7. Да анализира ликови и да ги одредува нивните функции во литературно дело.	- Атрибути на ликови - Лик; Ликови
8. Да ги определи темите и мотивите во даден литературен текст.	Теми и мотиви: - Љубов, традиција, идентитет, непрепознавање и др.
9. Да разликува книжевно дело од друг вид литература според стилот и јазикот.	- Научен стил, административен стил наспроти уметничкиот - архаизми, неологизми... Наспроти стручната лексика

4.4 ГОВОРЕЊЕ - Општи цели

Реализацијата на овој дел од испитот ќе започне откако ќе се создадат неопходните услови.

ЦЕЛИ	ТЕМИ - ПОЈАСНУВАЊЕ
1. Ученикот да направи самостојно организиран устен исказ на одредена тема.	Примери теми: - „Во секое семејство постои генерациски јаз“ - „Што е за младите модерно облекување?“ - „Правата на човекот произлегуваат од неговите обврски“
2. Да интерпретира ставови и аргументи во различни ситуации.	- Ситуации кога треба да се согласи со туѓи аргументи - Реагира во ситуација зависно од улогата што ја добил
3. Самостојно да коментира.	- Театарска претстава - Концерти - Спортски натпревар - Новинарски запис - Состаноци - Литературно дело
4. Самостојно да води дискусија на конкретна тема.	Пример: „Правата на човекот произлегуваат од неговите обврски“ - Во улога на водител; - Вовед во темата за дискусија - Раководител со дискусијата - Во улога на учесник во дискусија - Во улога на дискусант што дава завршен збор
5. Да презентира самостојно истражени факти за дадена тема.	Примери: „Животот на луѓето пред 15 години“ - Собира, истражува - Класифицира - Користи ИНК извори - Формулира
6. Во устен исказ да дава сопствени идеи и решенија за конкретни проблеми.	- Конфликтни ситуации - Проблеми извлечени од одредени дела - Секојдневни проблеми
7. Да употребува соодветна артикулација и интонација во експресивен начин на говорење на конкретна тема.	- Во спонтан говор - Во подготвен говор - Треба да употребува: логичен акцент - паузи - гестикулација

5. ОПИС НА ИСПИТОТ

5.1. СТРУКТУРА НА ИСПИТОТ

Матурскиот испит по македонски јазик и литература има три дела преку кои се оценуваат 4 способности. Издвоените способности процентуално имаат еднаква застапеност во процесот на оценување.

Говорење е интерен дел од испитот кој ќе се спроведува во училиштето според утврдени правила за реализација на испитот и начинот на оценување. Реализацијата на испитот треба да започне со почетокот на IV наставна година. Наставникот ги планира термините и бројот на кандидатите кои ќе полагаат во текот на еден ден. Оценувањето на способноста **говорење** ќе се реализира со помош на утврдени критериуми.

Реализацијата на овој дел од испитот ќе започне откако ќе се создадат неопходните услови..

Читање и **Книжевна анализа** се екстерен дел на испитот во кој способностите ќе имаат процентуално ист број бодови. Способностите Читање и Книжевна анализа се првиот дел од испитот и ќе бидат застапени со приближно еднаков број прашања во една тест книшка. Испитните прашања за овие способности ќе се оценуваат со користење на изготвен клуч на точни одговори.

Пишување е вториот екстерен дел од испитот кој ќе се оценува според утврдени критериуми.

Интерен дел: Говорење

Екстерен дел: Читање; Книжевна анализа; Пишување

Матурскиот испит се состои од тест книшка со испитни задачи од трите наведени способности.

5.2. ВРЕМЕТРАЕЊЕ НА ИСПИТОТ

Екстерен дел:

Тест книшка - 240 минути

Интерен дел:

Говорење: - време за подготовка - 15 минути;

- ученикот говори - 15 минути

Реализацијата на овој дел од испитот ќе започне откако ќе се создадат неопходните услови.....

5.3. ВИДОВИ ИСПИТНИ ЗАДАЧИ

Матурскиот испит по предметот македонски јазик и литература ќе содржи испитни задачи:

- од отворен тип;
- со повеќекратен избор;
- со дополнување;
- со подвлекување;
- есејски вид (пишани текстови со определен број зборови).

6. СПЕЦИФИКАЦИЈА НА ПОДРАЧЈАТА (СОДРЖИНИТЕ) И СПОСОБНОСТИТЕ

Програмски содржини	Способност 1	Способност 2	Способност 3	Способност 4	Вкупно
	Говорење	Читање	Пишување	Книжевна анализа(примена и вреднување на литературно-теоретски поими)	
ЈАЗИК 50%	20%	5 %	20 %	5 %	50%
ЛИТЕРАТУРА 50%	5 %	15 %	10%	20%	50%
Вкупно:	25%	20%	30%	25 %	100%

7. НАЧИН НА ОЦЕНУВАЊЕ

Вкупниот број бодови што можат да се освојат на испитот на екстерниот дел е во интервал од 80 до 100 поени.

Точниот одговор на задачите со повеќечлен избор (во кои се бара ученикот да избере еден од одговорите што се понудени) се оценува со 1 бод.

Точниот одговор во задачите на кои се бара директен кус одговор (со еден или неколку зборови), исто така се оценува со 1 бод.

Задачите на кои се бара да се покаже како се решава некоја задача (проблемска ситуација), да се дискутира, образложи или вреднува некое решение или став се оценуваат така што одделно се оценува точното решавање во секоја фаза од одговарањето на барањата на задачата. Зависно од бројот на барањата овие задачи се оценуваат со 2 или 3 бода.

Ваквата распределба на бодовите е присутен во екстерно изготвени критериуми кои ќе се употребуваат за вреднување на есејски вид задачи.

Оценувањето ќе се врши екстерно и централизирано (на едно место) од страна на независни оценувачи, врз основа на однапред изготвено упатство и усогласени критериуми.

Исклучок од централизираното оценување е вреднувањето на способноста Говорење, за што севкупното оценување според надворешно изготвени критериуми, го реализираат интерно наставниците во училиштето. Оценувањето се реализира во текот на самиот испит и потребно е да има најмалку двајца наставника кои ги употребуваат критериумите во процесот на вреднување на ученичките искази.* **Реализацијата на овој дел од испитот ќе започне откако ќе се создадат неопходните услови...**

Потребниот број бодови за да се положи испитот, како и распонот на бодови за секоја од позитивните оценки (од 2 до 5) се утврдува по завршувањето на испитот.

* За оваа способност има изготвено посебен документ - Испитна програма за способноста Говорење

Способности кои се оценуваат

Матурскиот испит по македонски јазик и литература ќе ја оценува оспособеноста на ученикот во **говорење, читање, книжевна анализа и пишување.**

ГОВОРЕЊЕ

Главната цел на **говорењето** е да ги оспособи учениците да бидат подготвени да реализираат организирана усна презентација на различни теми во различни ситуации.

Форма на полагање: *устен дел од матурскиот испит.*

Начин на реализација: *интерен.*

Форми на усно изразување: **говори** (раскажување, рецитирање, пренос, водителство); **куси монолози** (воведен збор, воведно излагање, изјава, вест, дискусија, коментар, извештај); **разговори или дијалози** (службени разговори, интервју, дебата, анкета, разговор на дадена тема); **посебни говорни видови** (свечен говор, пригоден, здравица, поздравен).

Реализацијата на овој дел од испитот ќе започне откако ќе се создадат неопходните услови...

ЧИТАЊЕ

Главна цел на способноста **читање** е да ги оспособи учениците аналитички и синтетички да ги читаат зададените текстови или дела; да прават разлика кога читаат: за лични потреби (упатства, писма, биографии); за јавна употреба (правилници, закони); за образовни потреби (учебници, лексикони, енциклопедии, речници и др.).

Форма на полагање: *писмен дел од матурскиот испит.*

Начин на реализација: *екстерен.*

КНИЖЕВНА АНАЛИЗА

Главна цел на способноста **книжевна анализа** е да ги оспособи учениците самостојно да организираат интерпретација на дело; да споредуваат дела од различни национални литератури; да извлечат белези на одреден книжевен правец и др.

Форма на полагање: *писмен дел од матурскиот испит.*

Начин на реализација: *екстерен.*

ПИШУВАЊЕ

Главна цел на способноста **пишување** е да ги оспособи учениците да можат писмено да се изразат на различни теми, во различни форми на писмено изразување во секое време; да прават концепт; да водат белешки.

Форма на полагање: *писмен дел од матурскиот испит.*

Начин на реализација: *екстерен.*

Критериуми за оценување на способноста Пишување

- Кандидатот го губи правото да биде оценуван според предвидените критериуми за способноста пишување доколку содржината на текстовите не соодветствува на зададената тема.
- Кандидатот го губи правото да биде оценуван според предвидените критериуми за способноста пишување доколку напишаниот текст за практична намена не ја задоволува бараната форма.
- Кандидатот го губи правото да биде оценуван според предвидените критериуми за способноста пишување доколку во напишаниот текст има повеќе или помалку зборови од предвидениот број на зборови дадени во Упатството за оценување за конкретната испитна година.

Критериуми за оценување	Индикатори за критериумите	Задача на оценувачот
1. Јазик - вкупно 4 бода правопис - 1 интерпункција - 1 синтакса - 1 лексика - 1	1. Правопис: - употреба на мала и голема буква; - слеано и разделно пишување на зборовите; - пренесување на зборовите; 2. Интерпункција - правилна употреба на интерпункциски знаци 3. Синтакса - правилна синтаксичка композиција на реченицата и нејзина функционална употреба 4. Лексика - богата лексика и соодветен јазичен стил	Оценувачот треба внимателно: - да ги открие и класифицира грешките во текстот според даденото појаснување - да ја одреди тежината и повторливоста на грешките (повторливост - постојано се повторуваат исти грешки пр: идеа наместо идеја); повторената грешка се брои еднаш - да ја процени правилната синтаксичка композиција на реченицата (правилен реченичен зборед; употреба на соодветни сврзници; правилен реченичен ред на дел -реченица во сложени реченици) - богата лексика означува: употреба на различни зборови, фрази, интернационализми и нивна соодветна употреба
2. Композиција на текст - вкупно 4 бода	Во текстот јасно се издвојуваат: - вовед - главен дел - заклучок 2 поени - параграфско средување со сврзувачки реченици 1 поен - почитување на границата на предвидениот број на зборови 1 поен	Оценувачот треба внимателно: - да ја утврди присутноста на трите дела на композицијата; - да ја оцени поврзаноста и следственоста на деловите - да го оцени параграфското средување на текстот со процена за присуството на сврзувачките реченици; - да утврди дали е употребен дозволеният број зборови.

<p>3. Содржина - вкупно 5 бода</p>	<p>Во текстот се чита:</p> <ul style="list-style-type: none"> - развој на темата со идеи, аргументи, факти 2 поени - јасно искажани, поврзани и критички мисли за темата 1 поен - целосно разбирање на темата со создавање на текст кој соодветствува на поставените барања 2 поени 	<p>Оценувачот треба внимателно:</p> <ul style="list-style-type: none"> - да го оцени разбирањето на темата и нејзиниот развој во текстот. - да ја оцени содржината на деловите од композицијата; - да ги оцени презентираниите факти, идеи, прашањата и одговорите во дадениот текст
---	--	--